

Становище

от чл.-кор. проф. Васил Николов,
Национален археологически институт и музей – БАН

за дисертационния труд „КЕРАМИЧНИТЕ КОМПЛЕКСИ ОТ ФИНАЛА НА ХАЛКОЛИТА В РОДОПИТЕ И ДОЛИНАТА НА Р. МЕСТА“, представен от **Надежда Тодорова**, асистент в катедра „Археология“ на Исторически факултет - СУ „Кл. Охридски“ за получаване на образователната и научна степен „доктор“

Дисертационният труд на ас. Надежда Тодорова е много стойностно изследване на изключително актуална за балканската праистория тема, отнасяща се за слабо проучен сложен период в живота на обществото на Източните Балкани в последната четвърт на V и първите столетия на IV хил. пр. Хр. Като цяло представлява важна стъпка напред в изучаването на един тъмен период в балканската праистория.

След много лутания Надежда Тодорова е успяла да се концентрира върху един обвит с много очаквания слабо изследван регион и период, а именно Родопите и прилежащата им на запад долина на р. Места през т.нар. финален халколит. Дисертационният труд става възможно благодарение на разкопките на два праисторически обекта в долината на Места, които са позволили на авторката да направи използваеми данните и от още няколко обекта в Родопите. Без съмнение за това спомагат и проучванията в Източна Македония и прилежащите ѝ острови (в Северна Гърция). Темата акцентира върху керамичните комплекси - всъщност керамиката засега е единственият археологически материал от проучваните обекти, който позволява достатъчно информативно изследване.

Дисертационният труд е изграден по класическа за предмета на изследването схема, а именно: изложение върху целите, задачите и методите, изследване върху праисторически обекти, които са кандидати за включване в по-нататъшната работа на дисертантката, методологическа глава по отношение многоаспектното проучване на древната керамика и на тази база - характеристика на керамичните комплекси по обекти, и накрая - задължителния сравнителен анализ, който евентуално да позволи достигането на възможната историческа интерпретация относно региона и периода. Цялото изследване е извършено с много добро познаване на археологическия материал и много добро познаване и коректно използване на значителната по обем необходима научна книжнина, съчетани с безспорните възможности на Надежда Тодорова за умело съчетаване на анализа и синтеза в изследователския процес.

Предложеният труд има пряко отношение към многобройните в българската и чуждата книжнина предположения за причините и характера на промените на прехода от халколита към бронзовата епоха. Този проблем беше сравнително късно разпознат и съответно артикулиран в повече или по-малко реални и дори във фантастични хипотези, много от които задължително включваха и Родопите. Изследването на Тодорова показва, че въпреки основни досегашни предположения, принуденото да слезе от селищните могили къснохалколитно население от региона на север от Родопите реално не е

колонириало Родопската област. Доколкото данните позволяват по-сигурна актуална хипотеза, планината е заселвана постепенно през целия халколит, особено през късния му период от хора, които идват от всички посоки, но като че ли по-малко от Тракия. Това е в унисон с представите, включително и с моите, че в края на т.нар. класически късен халколит населението на селищните могили ги напуска и е принудено да трансформира уседналия си начин на живот в полуномадски начин на живот в региона между Стара планина и Родопите, без реално да напуска територията си. За разлика обаче от Тракия, където „смутният“ период не е оставил (или поне не са открити) следи, в Родопската област животът се променя по-малко, и въпреки очевидната трансформация керамичният комплекс в значителна степен запазва характеристики от предходното време, свързани с двата големи къснохалколитни културни блока на Източните и Централните Балкани. Освен това изследването на Тодорова показва неделимата културна общност на Родопите и прилежащата му егейска зона през изследвания период.

Високо оценявам подхода на Тодорова към вписване на изследвания регион в една доста широка територия от Югоизточна Европа, също засегната от интензивни трансформации. На тази база тя опитва да обособи няколко хронологически хоризонти във финалния халколит на един ареал, доста по-широк от този, който е предмет на дисертационния труд. Този опит е повече от похвален като изследователски подход, но мисля, че предложената периодизация на развитието на керамичните комплекси за Родопската област засега трябва да бъде определена като предварителна. Все пак трябва да почертая, че обхватният опит на дисертантката да анализира и синтезира често противоречива информация от един огромен ареал може да си го позволи само достатъчно зрял изследовател.

Като имам предвид казаното по-горе, позволявам си заключението, че предложеният на нашето внимание изследователски труд на Надежда Тодорова покрива и най-високите критерии за дисертация за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ и с убеденост ще гласувам за това.

12.02.2017

